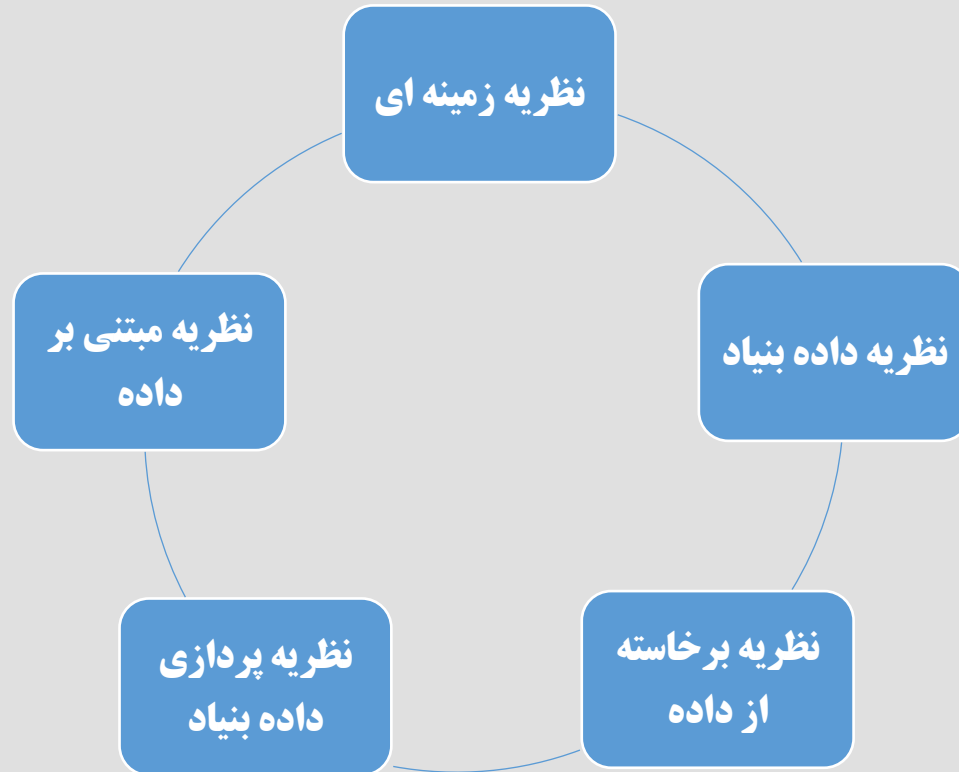

رویکرد نظریه داده بنیاد Grounded Theory Approach

ترجمه های مختلف عنوان

مقدمه

- گفتن چیزهای **جدید** کار **ساده** ای نیست!
- برای دیدن حقایقی که در اطراف ما پراکنده هستند **تنها باز کردن چشمها کافی نیست!** (فوکو ۱۹۶۹).
- چیزی به نام **روش علمی وجود ندارد** (میدوار ۱۹۶۹).
- نقد اثبات گرایی منطقی
- نقد تفسیر گرایی محض
- تأکید بر سازنده گرایی

ایده اصلی روش نظریه داده بنیاد

اغلب نوشته های جامعه شناسی به مسائلی از این دست می پردازند:

با چه **دقتی** می توان به واقعیت ها دست یافت؟

چگونه می توان یک نظریه را با **دقت بیشتری** آزمون کرد؟

ما بر این نکته تأکید می کنیم که:

چگونه می توان از داده هایی که در یک پژوهش اجتماعی به شکلی نظام مند گردآوری و تحلیل شده اند به **نظریه ای** دست یافت؟

چگونه بر اساس این یافته های نظریه ای تدوین شود که هم برای جامعه شناسان و هم برای غیر جامعه شناسان **قابل فهم** باشد؟

چگونه این نظریات با **واقعیات تطبیق** پیدا می کنند؟

این نظریه باید بتواند برای ما:

تبیین ها، پیش بینی ها و کاربردهایی که تناسب عملی داشته باشند را برای ما فراهم آورد!

ایده اصلی روش نظریه داده بنیاد

آزمون پی در پی محدود نظریه های «کلان» بلای جان «تحلیل جامعه شناختی»

تأکید بیش از حد بر اثبات و تأیید نظریه ها و توجه کمتر به کشف مفاهیم و فرضیه های جدید که مبتنی بر داده های واقعی باشد.

بنابراین:

نظریه ای که **حین گردآوری داده ها کشف شود بهتر از نظریه ای است که از قبل شناسایی شده است** زیر:

«با شرایط مورد پژوهش تطبیق دارد و به هنگام کاربرد نافع تر است»

آشنایی با بنیانگذاران نظریه داده بنیاد

بارنی گلنر و آنسلم اشتراوس (دو جامعه شناس آمریکایی)

مطالعه جامعه شناختی مرگ در بین بیماران لاعلاج و کشف یک شیوه شناسی جدید

کتاب «آگاهی از مرگ» و معرفی «شیوه مقایسه مستمر» ۱۹۶۵

سوالات محققین در رابطه با چگونگی استفاده از این شیوه پژوهشی

کتاب «کشف نظریه داده بنیاد» که شیوه ها و روال های خود را با جزئیات تمام منتشر کردند. ۱۹۶۷

چارمز، کوربین، ترنر، کرسول و ...

تعریف نظریه داده بنیاد

یک نوع روش پژوهش کیفی است که با استفاده از شیوه های منظم گردآوری داده ها به تشخیص مقوله ها، مضمون ها و برقراری رابطه بین آنها پرداخته و نظریه ای برای تبیین یک فرایند عرضه می کند (بازرگان: ۱۳۸۹).

نظریه پردازی داده بنیاد، یک روش شناسی استقرایی کشف نظریه است که این امکان را برای پژوهشگر فراهم می آورد تا گزارشی نظری از «ویژگی های عمومی موضوع» پرورش دهد، در حالی که به طور همزمان، پایه این گزارش را در مشاهدات تجربی داده ها محکم می سازد (Martin & Turner: 1986, 141).

روالی نظام مند و کیفی است، جهت تولید نظریه ای که یک فرایند، کنش، یا برهم کنش را درباره ی یک موضوع خرد واقعی در (سطح مفهومی کلی) تشریح کند (Creswell: 2005, 396).

نظریه پردازی داده بنیاد، به کلی، رهیافتی است برای بررسی نظام مند (غالبا) داده های کیفی (نظیر مصاحبه های پیاده شده و پروتکل های مشاهده)، با هدف تولید نظریه (Creswell: 2006).

بحثی درباره تعاریف

نظریه ای است که مستقیماً از داده هایی که در جریان تحقیق به طور منظم گردآوری و تحلیل شده اند به وجود آمده است.

پژوهشگر از قبل نظریه ای را انتخاب نمی کند.

نظریه های پیشین برای اصلاح مجدد سوال مورد استفاده قرار می گیرند.

یک روش استقرایی نظریه پردازی است.

...

چه نوع داده هایی؟ (منابع تولید داده)

مصاحبه ها

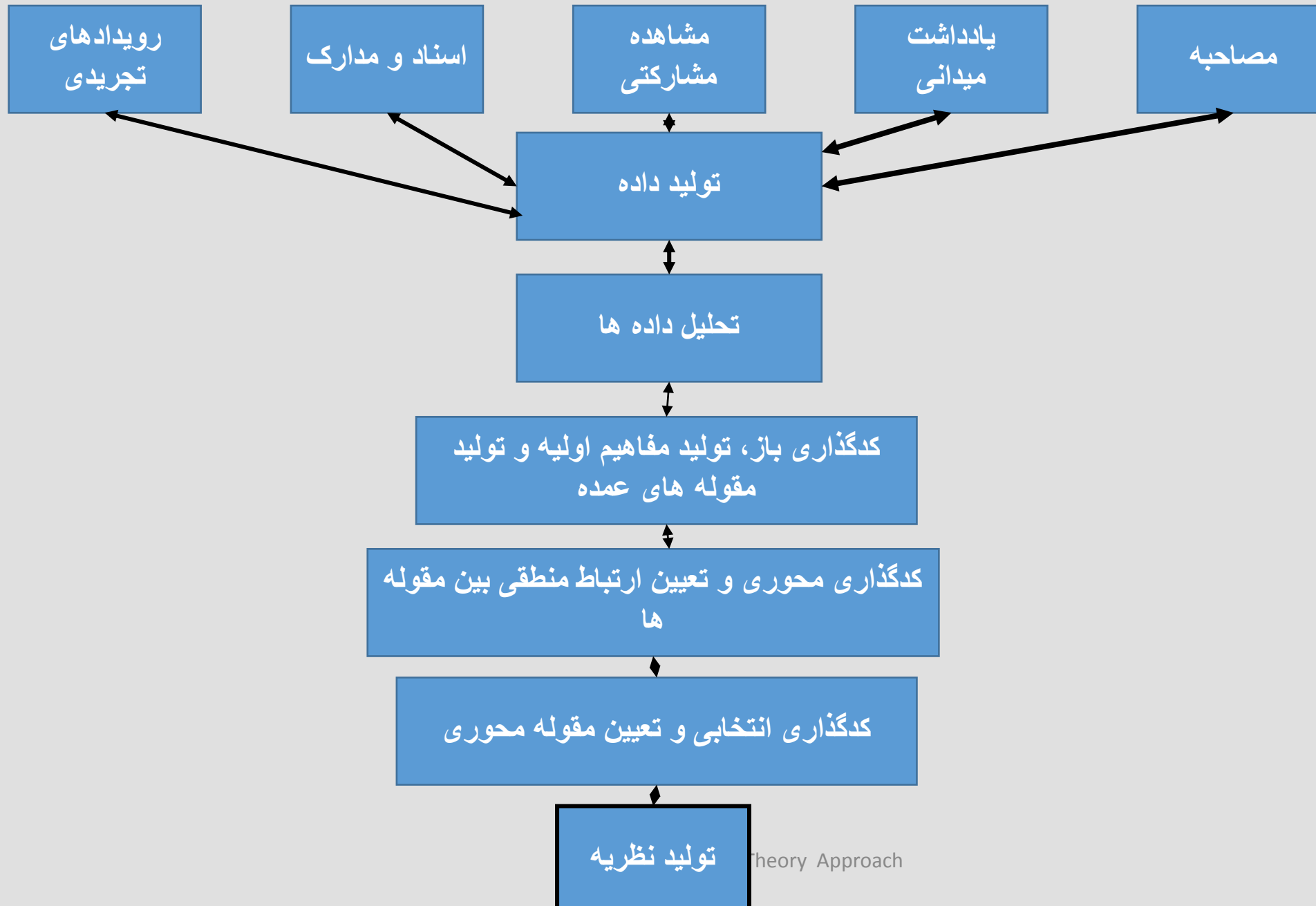
مشاهده های مشارکتی

یادداشت های میدانی

اسناد و مدارک

رویدادهای تجربیدی

و ...

چه افرادی؟ (ویژگیهای منتسب به محقق)

گشودگی ذهن

حساسیت نظری

نقادی (هنر کشف) و خبرگی (هنر درک)

حفظ خط داستان

توانا در یافتن نقطه ظهور مفهومی و اشباع نظری

و ...

انواع طرح ها به روش نظریه داده بنیان (GT)

سه نوع طرح پژوهشی به روش نظریه داده بنیان شناخته شده است:

- ۱- رویکرد سیستماتیک یا نظام مند (اشتراوس و کوربین: ۱۹۹۰).
- ۲- رویکرد ظاهر شونده (نوخاسته) یا (Emerging) گلنزر (۱۹۹۲).
- ۳- رویکرد سازاگرا (چارمز: ۲۰۰۰).

رویکرد سیستماتیک یا نظام مند

طرح پژوهشی نظام مند بر استفاده پژوهشگر از مراحل سه گانه تحلیل داده ها تأکید دارد:

۱- **کد گذاری باز: در کدگذاری باز داده ها تبدیل به مقوله می شوند** (مصاحبه ها، مشاهده ها، یادداشت های فنی و یادداشت های روزانه حاصل فعالیت های میدانی).

مثال:

ناپ (۱۹۹۵) پیشرفت شغلی ۲۷ مربی را در فرایند بالندگی شغلی شان بررسی کرد و به سازگاری و انعطاف پذیری آنها پی برد. او داده های حاصل از مصاحبه با مربیان درباره را به مقوله های تخصص، مهارتهای قابل انتقال، یافتن نقطه تمرکز، یادگیری ضمن خدمت (بازرگان: ۱۳۸۷).

رویکرد سیستماتیک یا نظام مند

۲- کدگذاری محوری Axial

در این مرحله پژوهشگر یکی از مقوله های کدگذاری باز را به عنوان مقوله و یا پدیده اصلی بر می گزیند و در مرکز فرایند مورد بررسی قرار می دهد سپس سایر مقوله ها را به آن مرتبط می کند.

۱. شرایط علی: (مقوله هایی که مقوله اصلی را تحت تأثیر قرار می دهند).

۲. زمینه (محیط): شرایط ویژه ای که راهبرد را تحت تأثیر قرار می دهند.

۳. مقوله اصلی: پدیده اصلی هسته فرایند مورد مطالعه.

۴. شرایط واسطه ای: شرایط عمومی محیطی که راهبرد را تحت تأثیر قرار می دهند.

۵. راهبردها: اقدامات یا تعاملات ویژه که از پدیده اصلی حاصل می شوند.

۶. پیامدها: نتایجی که بر اثر راهبردها پدیدار می گردند.

رویکرد سیستماتیک یا نظام مند

۳- کدگذاری گزینشی (Selective):

در این مرحله پژوهشگر به تکوین نظریه ای درباره رابطه میان مقوله های به دست آمده در الگوی کدگذاری محوری می پردازد. نشان میدهد که چگونه برخی عوامل پدیده مورد نظر را تحت تأثیر قرار می دهند. گزارش نظریه تکوین یافته حالتی حکایت گونه دارد. به کارگیری این سه مرحله کدگذاری نقطه آغاز اختلاف اشتراوس و گلنزر بود.

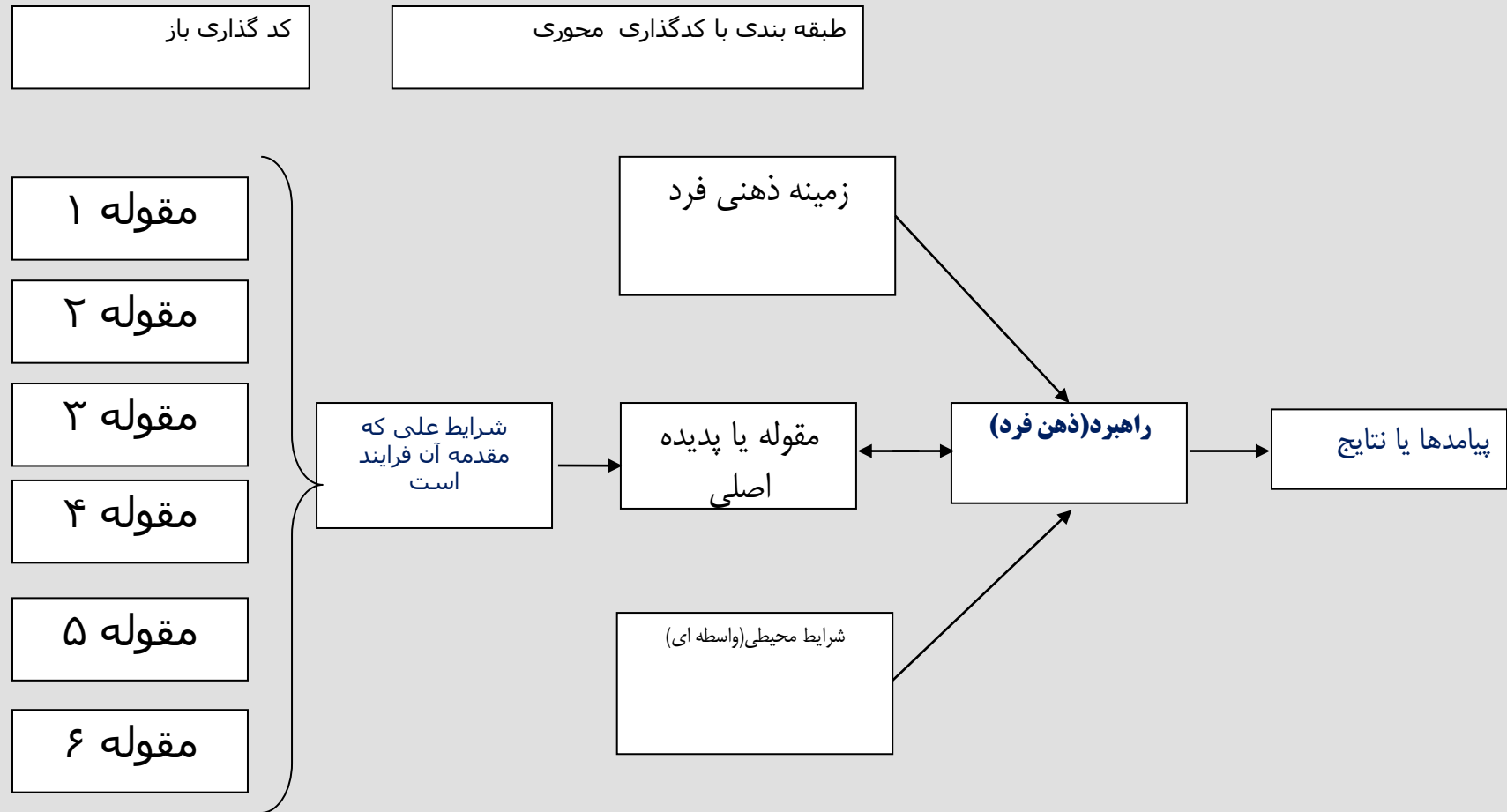
نمونه یک جدول برای ثبت کدهای باز

مفاهیم	سند شماره ..... (مصاحبه/مشاهده و ....)		
مفهوم یا مفاهیم استخراج شده	کد یا کدهای اختصاص داده شده	نکات کلیدی	ردیف
-۱	-۱	-۱	-۱
-۲	-۲	-۲	-۲
...	...	...	...

مفاهیم	دسته بندی مفاهیم	مقوله ها	ابعاد مقوله ها
-۱	-۱	-۱	-۱
-۲	-۲	-۲	-۲
...	...	...	...

رویکرد سیستماتیک یا نظام مند

رویکرد نوحاسته

طرح اشتراوس و کوربین با انتقاد همکارش گلنزر (۱۹۹۲) مواجه شد برخی از این انتقادات عبارت بودند از:
بیش از اندازه قواعد و شیوه ها را مورد توجه قرار داده اند.
بر چارچوب از قبل تعیین شده تأکید دارند.
بر تأیید نظریه بیشتر از به وجود آوردن نظریه تأکید کرده اند (باچکوک: ۱۹۹۷)
گلنزر معتقد است که باید امکان داد که نظریه از داده ها تکوین یابد نه از مقوله های خاص

... ادامه رویکرد نوحاسته

گلیزر معتقد است پژوهشگر در GT یک فرایند بنیادی اجتماعی را تشریح کند. این امر مستلزم شیوه **مقوله بندی تطبیقی ثابت** است که در آن مقوله ها با هم، با رویدادها و رویدادها با هم مقایسه می شوند نه صرفاً توصیف مقوله ها. از نظر گلیزر نظریه برخاسته از داده ها در **بالاترین سطح تجرید** قرار دارد **نه پایین ترین سطح** آن (ترسیم نمودار) خاستگاه نظریه **درون داده هاست** و اصراری نیست که در **مقوله ها** گنجانده شود. یک نظریه برخاسته از داده که به گونه ای مطلوب پردازش شده باشد دارای چهار شرط زیر است: **برازش (Fitness)**، به کار آمدن (**Work**)، مرتبط بودن (**Relevance**) و تعدیل پذیری (**Modification**)

رویکرد سازاگرا

رویکرد سازاگرا توسط کتی چارمز (Charmaz:2000) تشریح شد.

به طور کلی بر معنایی تأکید دارد که شرکت کنندگان در یک بررسی (از پدیده مورد بررسی) به دست می دهند.

او بیشتر بر دیدگاهها، ارزشها، باورها، مفروضه ها و جهان بینی های افراد تأکید دارد تا **واقعیات**.

نقش پژوهشگر در فرایند تحقیق **حداقل نیست** او دائم در حال تصمیم گیری است.

پژوهشگر با خزانه ای از **«مفاهیم جامعه شناختی»** به طرح سوالات پژوهش می پردازد.

کدگذاری فعال حاکم است (استفاده از علائمی که نمایانگر فرایندهای اصلی پژوهش است مانند: فرایندهایی که

مردان بیمار تجربه می کردند).

...رویکرد سازاگرا

مثال:

کتی چارمز (Charmaz:2000) تحقیقی درباره تجربه ۲۰ مرد مبتلا به بیماری های مزمن از قبیل MS ادرار غیر ارادی و دیابت انجام داد.

او به طور آشکار می گوید هدفش درک این نکته بوده است که دریابد: «**بیمار بودن برای افراد مورد مطالعه**» چه معنایی داشته است؟

او در گزارش داستان گونه ای **بدون ترسیم نمودار!** ادعا کرده است که بیماریهای **مزمن هویت مردانه** را مورد تهدید قرار داده است

او موضوع را چنین پایان می دهد: چه شرایطی وجود دارد که در آن یک مرد بیمار هویت مثبتی از خود بازسازی می کند یا غرق افسردگی می شود؟

ویژگیهای روش تحقیق GT

همه طرح های پژوهشی به روش GT دارای شش ویژگی هستند:

۱. رویکرد فرایندی
۲. نمونه گیری نظری
۳. تحلیل مقایسه ای مداوم
۴. یک مقوله هسته ای
۵. یادداشت روزانه فنی

رویکرد فرایندی GT

موضوعات حتی موضوعات نظری فرایندی بررسی می شوند زیر مستلزم تعاملات انسانی هستند (نظریه حاصل توالی عمل ها و تعامل بین انسانهاست)
مسئله پژوهشی به

بررسی پدیده اصلی می انجامد

سوالات نظریه برخاسته از داده ها

فرایند را مورد جستجو قرار می دهد

در بردارنده:

- توالی فعالیت ها
- عمل افراد
- تعامل افراد

بر اساس نظریه برخاسته از داده ها
به اقدامات زیر می پردازد:

- مقوله بندی

- مرتبط کردن مقوله ها

- تدوین یک نظریه برای تشریح فرایندها

نمونه گیری نظری و کفایت نظری در روش تحقیق GT

در GT از روش نمونه گیری نظری استفاده می شود.

این امر مستلزم همزمانی متوالی انتخاب داده ها و تحلیل آنهاست.

منظور از نمونه گیری نظری اینست که پژوهشگر شکلی از شیوه های گردآوری داده ها را بر می گزیند که متن و

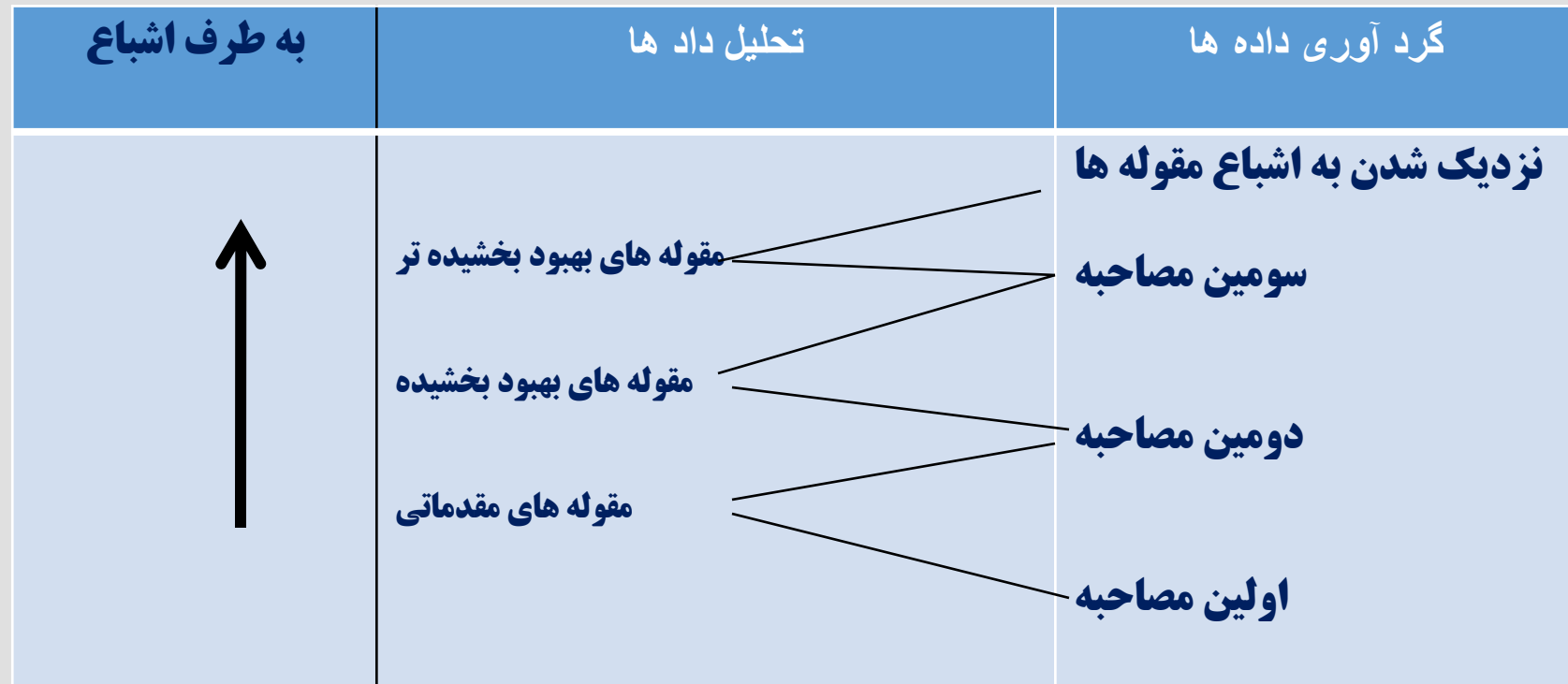
تصویرهای قابل استفاده در تدوین نظریه را فراهم آورند.

رویکردی نوحاصله دارد یعنی داده هایی را گردآوری می کند که بلافاصله آنها تحلیل کند.

نمونه گیری نظری در روش تحقیق GT

گردآوری و تحلیل داده ها به طریق زیگزاگ برای اشباع مقوله

تحلیل مقایسه ای پیوسته در روش تحقیق GT

پژوهشگر در فرایند گردآوری داده ها مشغول می شود

داده ها را گردآوری می کند

بر اساس **داده ها مقوله ها** را شناسایی می کند

اطلاعات و داده های جدید و مورد نیاز را جمع آوری می کند

مجدداً مقوله بندی می کند

مقوله های جدید را با مقوله های قبلی **مقایسه** می کند

این فرایند پیوسته تا رسیدن به **نظریه** ادامه می یابد

انتخاب مقوله کانونی در GT

مقوله کانونی بر چه اساسی انتخاب می شود؟

۱. این مقوله در **کانون** باشد یعنی با تمام مقوله های دیگر در ارتباط باشد.
۲. باید به **دفعات تکرار** شده باشد.
۳. **تبیینی** که از رابطه بین مقوله ها حاصل می شود **منطقی و سازگار باشد (ضرورتی نباشد که به اصرار داده ها با آن برآزش یابد).**
۴. نام یا عبارتی که برای مقوله کانونی به کار می رود به اندازه کافی **انتزاعی** باشد.
۵. مقوله طوری انتخاب شود که با **تغییر شرایط تبیین همچنان صادق** باشد.

یادداشتهای فنی Memo

ساده ترین شکل ترسیم نمودار است.

یادداشتهای فنی بلافاصله از مشاهده، مصاحبه و یا بررسی اسناد نوشته می شوند.

خط داستان در یادداشتهای فنی دیده می شود.

یادداشتهای فنی بازتاب داده ها در ذهن پژوهشگر است.

اتصال مفهومی و نظری بین مفاهیم و مقوله های مختلف

توضیح مفصل و جزء به جزء چگونگی دستیابی به مفاهیم و مقوله ها

تولید نظریه

ترسیم یک مدل صوری

مشخص نمودن مقوله ها و یا حداقل سه بعد اصلی شرایط / فرایند / پیامد

توضیح مجدد عناصر مدل و تبیین ارتباط منطقی بین آنها

ارزیابی نظریه

اعتبار: معادل روایی درونی در پژوهشهای کمی است. درگیری طولانی مدت، بازنگری همکاران، بازنگری شرکت کنندگان، پرهیز از نتیجه گیری زود هنگام، ذهنیت پیش رونده (نظارت مستمر با حساسیت نظری بر سازه ها و شکل گیری آنها).

انتقال: معادل روایی بیرونی است. توصیف عمیق، سه سویه سازی، بررسی موردهای چندگانه و ...

اعتماد: معادل پایایی است. توصیف دقیق فرایند ظهور نظریه

تأیید: منطق تفسیر داده ها روشن باشد، صرفاً تخیل محقق نباشد.

مثالی از مقوله کانونی و تبیین نظریه در تدوین برنامه درسی

